

УДК 343.37+343.973

DOI 10.33244/2617-4154.3.2020.158-163

М. М. Забарний,*к.ю.н.,**Університет ДФС України**e-mail: 30.01@nusta.edu.ua***ORCID ID 0000-0001-7933-7498**

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У цій статті зазначається та вказується, що економічною наукою виділяється теоретична (політична економіка) і практична (прикладна економіка) складові, аналізується, наскільки глибоко сучасний юрист повинен знати і володіти кожною з них. Зазначається, що юридична практика свідчить, що для юриста будь-якої спеціалізації (насамперед юриста, який займається правотворчістю) досить важливо знання основ теоретичної частини економічної теорії, а для юриста, який вирішує завдання у сфері реальних (практичних) економічних відносин, необхідні насамперед поглиблені знання прикладної економіки для аналізу стану злочинності у сфері економіки.

Ключові слова: кримінологічний аналіз, економічна злочинність, злочин, кримінальні провадження, корупція.

М. М. Забарний. Криминологический анализ современных тенденций экономической преступности в Украине

В данной статье отмечается и указывается, что экономической наукой выделяется теоретическая (политическая экономика) и практическая (прикладная экономика) составляющие, анализируется, насколько глубоко современный юрист должен знать и владеть каждой из них. Отмечается, что юридическая практика свидетельствует, что для юриста любой специализации (прежде всего юриста, который занимается правотворчеством) крайне важно знание основ теоретической части экономической теории, а для юриста, который решает задачи в области реальных (практических) экономических отношений, необходимые прежде всего углубленные знания прикладной экономики для анализа состояния преступности в сфере экономики.

Ключевые слова: криминологический анализ, экономическая преступность, преступление, уголовные производства, коррупция.

Мета статті. Варто відмітити, що сучасна економіка тісно пов'язана з економічною конкретикою, предметно аналізує господарську діяльність, всебічно вивчає економічну ситуацію, що має пряме відношення до ведення домашнього господарства, підприємництва, діяльності фірм та підприємств. Прикладна економіка, як правило, оперує реальною інформацією, широко використовує практичні та статистичні дані. Показником юриста (наприклад, юриста банківської системи, оперуповноваженого в боротьбі з економічними

злочинами, слідчого податкової, державного виконавця, судді господарського суду, а також суддів земельних, фінансових (податкових) судів, які можна створити в недалекій перспективі) виступає наявність як юридичного мислення, так і системного економічного мислення. Необхідно пам'ятати, що інтелектуальна пізнавальна діяльність в економіці тісно пов'язана з розвитком економічного мислення, яке сучасні економісти виділяють як особливий тип мислення, що передбачає наслідування економічного підходу, згідно з яким поведінка індивіда та його діяльність підпорядковуються принципу раціональності, співвідношення здобутків і втрат у процесі прийняття певного рішення [1, с. 28].

Постановка проблеми. З моменту ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 16 вересня 2014 року і дотепер основна увага як вітчизняних органів державної влади, так і ЄС приділяється оцінці та вдосконаленню національної системи проведення статистичних досліджень у сферах демографічної статистики, статистики сільського господарства, бізнес-статистики, енергетики, національних рахунків, статистики зовнішньої торгівлі, регіональної статистики, а також загальній системі управління якістю всіх процесів виробництва та поширення статистичної продукції. Так, в адаптованих глобальних оцінках національної статистичної системи України, проведених міжнародними експертами від Європейської комісії (Євростату), Європейської асоціації вільної торгівлі Економічної комісії ООН для Європи 2011 та 2016 роках, та у Програмі розвитку державної статистики до 2023 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 року № 222, яка була складена з урахуванням рекомендацій цих експертів, приділена увага стану та розвитку на загальнодержавному рівні вказаних вище напрямів здійснення статистичних досліджень [2] та статистичних досліджень стану злочинності у цих сферах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до рейтингу, складеного фахівцями Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Україна увійшла у список країн з найбільш високим рівнем організованої злочинності. Вона посідає 113-є місце в переліку із 137 країн з оцінкою 3,9. У групі країн з високим рівнем організованої злочинності Україна опинилася поруч з державами Південної, Латинської Америки і Африки. Згідно зі статистичними даними, якщо 2014 року правоохоронцями виявлено 32 організовані злочинні групи з корумпованими зв'язками, з яких 14 діяли в органах влади та управління (при цьому було припинено злочинну діяльність 18 організованих груп у бюджетній сфері), то 2015 року виявлено лише 11 організованих груп з ознаками корупції (що на 65,6 %, або майже втричі менше), з яких лише 4 (тобто на 71,4 %, або майже в чотири рази менше) в органах влади й управління, а також припинено злочинну діяльність ОЗГ у бюджетній сфері, що на 66,6 % менше ніж у попередньому [3].

Фахівці зазначають, що зменшення кількості зареєстрованих злочинів у сфері господарської діяльності свідчить про значне зниження активності правоохоронців у виявленні економічних злочинів, при цьому 2017 р. майже 75 % усіх розпочатих кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері господарської діяльності були порушені лише за шістьма статтями, передбачених відповідно до розділу КК України: ст. 199 (18 %), ст. 213 (15 %), ст. 212 (15 %), ст. 205 (9 %), ст. 204 (9 %) і ст. 2032 (9 %) [6]. Водночас у правоохоронній практиці майже повністю відсутні факти виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» (0,5 %) і «Видання нормативно-правових

актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» (0 %). Це вказує на певну вибірковість дій правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері господарської діяльності. Останніми роками спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та організаціях. Зазначена статистика подавалася до Генеральної прокуратури України лише з 2016 р. З вищевказаних кримінальних правопорушень до економічної злочинності можна віднести лише зареєстровані привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини у сфері господарчої та службової діяльності. Так, 2016 р. було зареєстровано 47 833 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [7].

Переважну більшість становлять злочини проти власності, і лише 23 459 (49 %) можна віднести до економічних злочинів, з них: 6 016 (13 %) становлять привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 955 (6 %) – злочини у сфері господарчої діяльності й 14 488 (30 %) – злочини у сфері службової діяльності. 2017 р. було зареєстровано 52 903 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [8].

Значну кількість продовжують становити злочини проти власності, а 30 669 (58 %) можна віднести до економічних злочинів, з них: 10 006 (19 %) становлять привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 672 (5 %) – злочини у сфері господарчої діяльності й 17 991 (34 %) – злочини у сфері службової діяльності. Отже, можна засвідчити тенденцію щодо збільшення економічної злочинності у структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях. У цілому серед зареєстрованих 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість становлять кримінальні правопорушення, вчинені у сферах державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (21 %), оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (15 %), інформації і телекомунікації (10 %), фінансової та страхової діяльності (8 %). Переважну кількість зареєстрованих 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах і в організаціях, становлять злочини невеликої тяжкості (40 %), 29 % – злочини середньої тяжкості, 28 % – тяжкі злочини й 3 % – особливо тяжкі злочини. За останні п'ять років значно збільшилася кількість облікованих випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Якщо 2013 р. було зареєстровано 16 випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, то 2014 р. – 17, 2015 р. – 46, 2016 р. – 50, а 2017 р. – 108 [9].

Отже, наявність ряду проблем активізувала пошук ефективної моделі функціонування служб, які борються за економічною злочинністю. В умовах сьогодення економічній злочинності в Україні «протидіють» такі органи: Податкова міліція в системі ДПС (ДФС); Департамент захисту економіки Національної поліції в системі МВС; Департамент контррозвідального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки Служби безпеки України та інші органи. Загальний штат нараховує близько 15 тисяч службовців. Більшість фахівців справедливо стверджують, що наявність стількох органів з боротьби з економічними злочинами призводить до проблеми розмежування компетенції, дублювання повноважень, координації взаємодії і найголовніше – колективної безвідповідальності [4; 5]. Загальновідомий факт, що часто до підприємців за одним і тим самим фактом

приходять з обшуками кілька силових структур. Варто зазначити, що ідея реформування цього силового блоку не є новою. Так, ще 2013 року був розроблений законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України» [3].

За своїми розмірами державний сектор України є одним з найбільших у Європі. В Україні функціонує понад 4 000 суб'єктів господарювання державної власності. 2015 р. Кабінет Міністрів України затвердив перелік об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, до якого було включено понад 300 таких державних об'єктів. Світовій практиці відомі позитивні приклади приватизації в таких країнах, як Великобританія, Канада, Мексика та Польща, проте в них процес приватизації відбувався доволі поступово, тоді як в Україні уряд змушений продавати підприємства за демпінговою ціною 0,68 млрд дол. США за 300 підприємств за значно стислі строки. Тут відіграють роль і військовий конфлікт на сході країни, й економічна криза, наслідком якої є необхідність шукати додаткові джерела надходжень до державного бюджету [10]. Отже, відсутність належного регулювання суспільних відносин у сфері приватизації можна вважати окремою організаційно-управлінською детермінантою економічної злочинності в Україні [11].

У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як певна технологія злочинного збагачення, в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних економічних злочинів відносять ті, які вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними економічними злочинами варто вважати ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм. Згідно з Кримінальним кодексом України до злочинів у сфері економіки, зокрема основних, можна віднести шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, тоді як до вторинних економічних злочинів належать легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом [12].

Висновок. Саме тому, на думку авторитетних науковців, буде більш правильним і найобґрунтованішим до сучасних економічних відносити ті злочини, які відповідають хоча б одному з перерахованих нижче критеріїв: здійснюються під час професійної діяльності; реалізуються під прикриттям законної (легальної) економічної діяльності (зокрема, і підприємницької); відбуваються у процесі і під прикриттям фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування; здійснюються у сфері комп'ютерної інформації під прикриттям або у разі посягання на суб'єктів професійної, економічної чи фінансової діяльності держави [13, с. 14–15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хейне П. Экономический образ мышления. М.: Новости, 1991. 367 с.
2. Ходжсон Дж. Привычки, правила и экономическое поведение. *Вопросы экономики*. 2001. № 2. С. 48–54.
3. URL: <https://pravo.org.ua/img/books/files/1568808134cplr.%20report%20on%20criminal%20statistics%20in%20ukraine.pdf>
4. Баганець О. Криміногенна ситуація в Україні. *Юридичний вісник України*. 2017. 3 ч.
5. Бузницький А. О. URL: <http://www.academia.edu>

6. Баганець О. Про стан злочинності. URL: <http://resonance.ua/pro-stan-zlochinnosti/>
7. Мельник В., Гаруст Ю. Як в Україні карають за економічні злочини. *Іскра*. URL: <http://iskra.kiev.ua/iskra.html?act=article&id=18371>
8. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень-грудень 2016 р. / Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=edit&_c=fo
9. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень-грудень 2017 р. / Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo
10. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2017 р. / Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113279&libid=100820&c=edit&_c=fo
11. Дем'яненко Л. Приватизація стратегічних підприємств: піар-хід чи реальні інвестиції. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1970:privatizatsiya-strategichnikh-pidpriemstv2&catid=157&Itemid=499
12. URL: <file:///C:/Users/Andrii/Desktop/p0yWMnEPwOwDq8ZYZSyAqhHHYKJbABzd.pdf>
13. Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері державних закупівель. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>
14. Makarov D. Jekonomicheskie i pravovye aspekty tenevoj jekonomiki v Rossii [Economic and legal aspects of the shadow economy in Russia] Voprosy jekonomiki. 1998. Vol. 3. Pp. 14–15.

REFERENCES

1. Kheine P. Ekonomicheskyi obraz myshleniya. M.: Novosty, 1991. 367 s.
2. Khodzhsan Dzh. Pryvyichky, pravyla y ekonomicheskoe povedenye. *Voprosy ekonomyky*. 2001. № 2. S. 48–54.
3. URL: <https://pravo.org.ua/img/books/files/1568808134cplr.%20report%20on%20criminal%20statistics%20in%20ukraine.pdf>
4. Bahanets O. Kryminohenna sytuatsiia v Ukraini/Oleksii Bahanets. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*. 2017. 3 ch.
5. Buznytskyi A. O. Perspektyvy stvorennia Sluzhby finansovykh rozsliduvan. URL: <http://www.academia.edu>
6. Bahanets O. Pro stan zlochynnosti/Oleksii Bahanets. URL: <http://resonance.ua/pro-stan-zlochinnosti/>
7. Melnyk V., Harust Yu. Yak v Ukraini karaiut za ekonomichni zlochyny. *Iskra*. URL: <http://iskra.kiev.ua/iskra.html?act=article&id=18371>
8. Zvit pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen-hruden 2016 r. / Heneralna prokuratura Ukrainy: ofits. sait. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=edit&_c=fo

9. Zvit pro kryriminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen-hruden 2017 r. / Heneralna prokuratura Ukrainy: ofits. sait. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo

10. Zvit pro protydiu lehalizatsii dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, za 12 misiatsiv 2017 r. / Heneralna prokuratura Ukrainy: ofits. sait. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113279&libid=100820&c=edit&_c=fo

11. Demianenko L. Pryvatyzatsiia stratehichnykh pidpriemstv: piar-khid chy realni investysii. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1970:privatizatsiya-strategichnikh-pidpriemstv2&catid=157&Itemid=499

12. URL: file:///C:/Users/Andrii/Desktop/p0yWMnEPwOwDq8ZYZSyAqhHHYKJbABzd.pdf

13. Medentsev A. M. Kharakterystyka predmeta ta umov vchynennia zlochyniv u sferi derzhavnykh zakupivel. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>

14. Makarov D. Jekonomicheskie i pravovye aspekty tenevoj jekonomiki v Rossii [Economic and legal aspects of the shadow economy in Russia] Voprosy jekonomiki. 1998. Vol. 3. Pp. 14–15.

M. Zabarny. Criminological analysis of current trends in economic crime in Ukraine

In this article it is noted and indicated that economic science distinguishes between theoretical (political economy) and practical (applied economics) components, analyzes how deeply a modern lawyer should know and master each of them. It is noted that legal practice shows that for a lawyer of any specialization (especially a lawyer who is engaged in lawmaking) it is extremely important to know the basics of the theoretical part of economic theory, and for a lawyer who solves problems in real (practical) economic relations, first of all, in-depth knowledge of applied economics to analyze the state of crime in the field of economics. In the forensic literature, a set of crimes in the field of economics is considered as a certain technology of criminal enrichment in which there are primary and secondary crimes. The main economic crimes include those committed directly for the purpose of seizing someone else's money or other property. Secondary economic crimes should be considered those that do not directly provide material benefits to the offender, but are a way of committing the main crime or its concealment. In essence, crimes in the economic sphere are aimed at the seizure of funds and other values and are associated with violations of statutory norms. According to the Criminal Code of Ukraine, crimes in the economic sphere, including major ones, include fraud, seizure of property by abuse of office, while secondary economic crimes include legalization (laundering) of money and other property obtained by criminal means.

Key words: criminological analysis, economic crime, crime, criminal proceedings, corruption.

Стаття надійшла до редколегії 2 вересня 2020 року